

17. mezinárodní konference o smrti – Death, Dying and Disposal

Utrecht, 27. – 30. srpna 2025

Největší společenskovední konference o smrti na území Evropy pořádá každé dva roky britská Asociace pro studium smrti a společnosti (ASDS). Jedná se o společnost, která cíleně podporuje výzkum smrti v umění, humanitních vědách, sociálních a dalších příbuzných disciplínách. Letos se konference nekonala ve Velké Británii, jak bývá obvyklé, ale již počtvrté zavítala na kontinent, podruhé do Nizozemska, tentokrát do Utrechtu (před více než deseti lety, v roce 2011, konferenci hostil Nijmegen). Šlo se na ní několik stovek odborníků z různých vědních oborů zabývajících se umíráním a pohřbíváním, od historiků, přes sociology až po umělce, a samozřejmě nechyběli ani antropologové, především ti sociální. Země a kontinenty, ze kterých přijeli, byly tentokrát opravdu pestré, vysokými počty byli zastoupeni i badatelé ze zámoří, především z USA.

Organizování se ujala Univerzita v Utrechtu a musím uznat, že se jí to výborně podařilo. Organizátoři zdatně promýšleli každý detail tak, aby celá akce proběhla bez zádrhelů, zapojili množství doprovodných programů a účastníky každý den informovali shrnujícími e-maily a podporovali je ve sdílení společných zájmů. Jednotlivé části konference se odehrávaly v pěti historických budovách v centru města, tři z nich byly přímo na hlavním náměstí s dómem. Jen některé budovy byly univerzitní, což znamená, že pronájem dalších (Instituto Cervantes, Huize Molenaar, Geertekerk) bylo nezbytné vyjednat. Něco

takového si v českém prostředí dokáží jen těžko představit a smekám před ukázkou toho, jak umí Nizozemci spolupracovat. Bylo to zřejmé i z poměrně velkého organizačního týmu, který pod vedením Mariske Westendorpové z Utrechtské univerzity sdružoval čtrnáct dalších osob, často i z jiných univerzit (Groningen, Nijmegen, Tilburg, Amsterdam) či dalších organizací, rozestětých po celém Nizozemsku.

Seke se zpravidla konaly hybridní formou, ale většina účastníků byla na místě osobně. Přitom, i když je hybridní formát dle mých zkušeností většinou méně vydařený, toto byla první konference, kde jsem jej nevnímala jako výrazné mínus. Občasný příspěvek přednesený na plátně příliš narušil celý chod konference. První den se sice vyskytly mírné potíže s připojováním, ale postupně si všichni na daný systém zvykli. Technická podpora se i ve španělském institutu seznámila s promítacími nástroji a počítači, takže v dalších dnech již bravurně ovládala přepínání prezentací a obrazovek či jiných potřebných úkolů, přestože pokyny byly ve španělštině, kterou většinou neovládali. Pro online účastníky bylo navíc připraveno několik platforem, ke kterým se mohli připojit a vzájemně diskutovat. Debaty vedené mimo panely o přestávkách mezi akcemi jsou totiž velmi důležitým neformálním prostředím a možná tím nejdůležitějším, co se na podobných konferencích odehrává. A organizátoři si toho byli vědomi, proto utváření „komunity participantů“ dané konference věnovali pozornost a záměrně ji povzbuzovali.

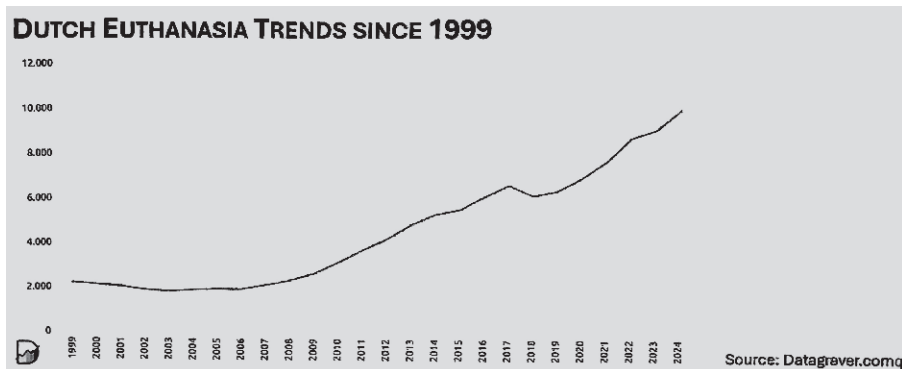
Konferenční program byl nabitý a skýtal čtyři dny plné plenárních zasedání, panelových prezentací, workshopů, kulatých stolů, doprovodných akcí a výstav, následovaných různými společenskými akcemi.

Příspěvky byly členěny do osmi základních tematických bloků: (1.) Rituální praktiky: pohřby, hřbitovy, ideologie, (2.) Jak se vyrovnat se ztrátou a smutkem: osobní zkušenosti a kolektivní projevy, (3.) Digitální smrt a nesmrtelnost, (4.) Politika smrti v dobách krize, (5.) Smrt, kultura a politika reprezentace: minulost a současnost, (6.) Smrt a/nebo nadlidské, (7.) Politika těla a nakládání s tělem: části a celky, (8.) Konec života: plánování a péče v praxi a politice. Zájemci o studium smrti tak měli pestrou škálu výběru. Někteří měli problém s tím, co upřednostnit, protože sekce se překrývaly a zpravidla se vždy konalo několik atraktivních najednou. Zmíním zde jen tři oblasti, které mě výrazně zaujaly, podrobnější informace a program jsou k dispozici na adrese <https://ddd17.sites.uu.nl/>.

Téma konference – politika smrti – je v dnešním světě velmi aktuální. Politika prostupuje všechny oblasti života, smrt nevyjímaje. Je zřejmé, že tvrzení že „smrt je jediná spravedlivá, musí tam bohatí i chudí“, je jen chabou útěchou nás smrtelníků. Sice musíme všichni zemřít, ale způsob, okolnosti a načasování výrazně souvisí s naším postavením i politikou dané země. Toto poselství bylo ústředním motivem konference, což jasně ukázala i úvodní plenární přednáška americké historičky Kami Fletcherové. Tato profesorka africké diasporické historie poukazovala na sociální nerovnosti v umírání a dovořovala se sociální spravedlnosti. Svoje tvrzení podložila daty z poslední pandemie COVID-19, která nám připomněla, jak moc je smrt politická. Jinak řečeno, okolnosti smrti člověka do značné míry závisí na jeho sociálním, ekonomickém, a dokonce i rasovém postavení. Ve Spojených státech

amerických má rasová příslušnost člověka velký vliv na příčinu jeho smrti. Další vliv mají věk, pohlaví, sexuální orientace, společenská vrstva a náboženství. V prvních měsících pandemie město Richmond ve Virginii oznámilo, že z prvních 15 úmrtí na koronavirus bylo 14 afroamerických. Později začal COVID Racial Tracker shromažďovat data, která ilustrovala, jak černí Američané umírali téměř 1,5krát častěji než běloši. Tyto skutečnosti jsou následky historického odkazu nadvlády bílé rasy, která formovala způsoby umírání černých Američanů. Podobné nerovnosti se nevyhýbají ani naší historii či přítomnosti, kde těmi znevýhodněnými byli Židé, Romové, bezdomovci a další skupiny.

Za extrémně zajímavý považují diskuzní kulatý stůl o eutanazii. Není náhodou, že se konal právě v Nizozemsku, které má s touto praxí jako jedna z mála evropských zemí již relativně dlouholetou zkušenost. Současný zákon o eutanazii zde byl přijat v roce 2002 a od té doby probíhají veřejné a odborné debaty o podmínkách a okolnostech, za kterých by eutanazie měla nebo neměla být povolena, a o právních a etických hranicích praktik eutanazie. V posledních letech tuto debatu rozvířila řada „hraničních případů“, včetně případů lidí s demencí, mladých lidí, případů duševního (na rozdíl od fyzického) utrpení a diskusí o „dokončeném životě“. Tyto případy a debaty zpochybňují hranice stávajícího zákona o eutanazii. Diskusní skupina si kladla základní otázku: Jak a do jaké míry je nizozemský zákon rozšiřován? Diskuse umožnila nám sledujícím seznámit se s tím, jak Nizozemci přistupují k eutanazii a jaké s ní mají zkušenosti. Přestože organizátoři avizovali rozmanitost diskusní skupiny, jejich pohled byl až překvapivě jednotný.

Diskusní panel tvořili Yvette Schuijtvá (právní poradkyně Nizozemské společnosti pro právo na smrt), Theo Boer (profesor etiky ve zdravotnictví na Protestantické teologické univerzitě v Utrechtu), Kit Vanmechelenová (vlámská psychiatrička, autorka knihy *Nech mě odejít*), Hansje van de Beeková (investigativní novinářka v Argos) a Els van Wijngaardenová (etička z lékařského centra Radboud University).

Počty eutanazie v Nizozemsku od její legalizace významným způsobem narůstají (viz graf) a v praxi se rozšiřují podmínky, za kterých je uplatňována. Všichni diskutující se nicméně shodli, že to není způsobeno rozšířením daného zákona, ale jeho aplikováním v praxi. Původní záměr poskytovat eutanazii nevléčitelně nemocným a „nesnesitelně trpícím“ v terminálním stadiu nemoci se posunul a za nesnesitelné utrpení je dnes považováno například i utrpení psychické. Nizozemský zákon o eutanazii je právě díky termínu „nesnesitelné utrpení“ značně otevřený a postupně se proměňuje jeho interpretace. Eutanazie se stává jedním ze způsobů „dobré“, či spíše „běžné“ smrti, a to především ve středních a vyšších vrstvách bílé Nizozemské společnosti. Obava z jejího zneužití

vůči marginalizovaným a sociálně znevýhodněným skupinám se tedy zatím nepotvrdila. Hrozba tak nepřichází z vnějšku, jako spíše z vnitřku. 68 % Nizozemců se domnívá, že eutanazie je správná. Aktuálně ji nejčastěji volí lidé ve věkové kategorii mezi 60 a 70 let, ženy jen o málo častěji než muži. Náboženské přesvědčení se nezdá být důležité, volí ji stejně tak věřící jako nevěřící a nerozhoduje ani u lékařů, kteří ji poskytují. Lidé trpící demencí tvoří pouze zlomek těch, kteří eutanazii podstoupí (340 osob z téměř 10 000 v roce 2024). Přestože se právo za těch více než 20 let nezměnilo, mění se praxe a lékaři jsou k eutanazii a jejímu poskytování otevřenější, stejně tak jako veřejnost. Eutanazie se stává jedním ze způsobů smrti, který je obecně akceptovatelný a volí ji mnohdy i ti, kteří proti jejímu uzákonění kdysi bojovali. V některých sociálních vrstvách se tak může stát internalizovanou volbou a běžnou praxí. V současnosti (2024) tímto způsobem v Nizozemsku skončí život zhruba 6 % lidí ze všech, kteří v daném roce umírají.

Poslední zajímavé téma, které bych ráda zmínila, se týkalo truchlení a nové praxe spojené s umělou inteligencí. Je fascinující, jak může AI ovlivňovat každodenní

život a jak rychle se rozšiřují oblasti jejího užití. Pro mě osobně bylo obohacující sledovat, jak psychologové řeší její využívání, prospěšnost, i možnosti zneužití v oblasti truchlení. Současná psychologie nechápe truchlení jako stav, který je nutné překonat zpretrháním vazeb se zesnulým. Od konce 20. století se mainstreamovým stal koncept, který předpokládá, že vazby pokračují i po smrti a není v tom nic patologického. Pozůstalý tak zůstává se svým blízkým zesnulým v pokračujícím vztahu, v angličtině je tento koncept označován termínem *continuing bonds*. A dnes existují platformy, ať již bezplatné nebo i soukromé placené služby, které na tomto konceptu staví. Dokáží na základě poskytnutých informací vyvolat v online světě osobu podle vašich přání, tedy i již mrtvou, se kterou mohou pak pozůstalí udržovat styk prostřednictvím komunikace skrze počítač, telefon či jiné elektronické zařízení. Jiné organizace jdou ještě dál a umožňují například, aby matka ve virtuální realitě objímala svoji zesnulou dceru a hovořila s ní. Psychologové hodnotí pozitivní efekty takových postupů, a naopak upozorňují na hrozby, které vznikají v případech, že se jedná o placené služby a pozůstalí jsou tak nuceni pro pokračování v komunikaci se svým blízkým platit nemalé částky firmě, která takové služby poskytuje. Je překvapivé, jak rychle se člověk dokáže vzdát svého fyzického světa a žít v online světě, pokud mu to poskytuje kýženou útěchu. A jak rychle se trh adaptuje na nové podmínky a využívá možnosti k prodeji takových služeb.

Další ročník mezinárodní konference byl pestrý a nesl se ve velmi příjemné atmosféře. Sice smutná, ale důležitá témata účastnity významným způsobem propojovala a k dobré náladě přispělo i příjemné

počasí na konci léta, jakož i překrásné historické budovy, kde se konference konala. Není nic, co by se konferenci dalo vytknout. Určitě náležitě přispěla ke svému účelu, tedy rozšířit diskusi a otevřenost vůči smrti a s ní spojenými tématy mezi odbornou i laickou veřejností. Většina účastníků skutečně k řešení problematice přistupovala s otevřeností a zvědavostí, v čemž je podněcoval i interdisciplinární charakter celé akce.

Olga Nešporová

nesporova@eu.cas.cz

<https://doi.org/10.14712/12128112.5126>
CC BY 4.0

Konference Kulturní dědictví a depopulace v Evropě

Fakulta humanitních studií
Univerzity Karlovy, Praha
27. – 29. srpna 2025.

Fakulta humanitních studií hostila mezinárodní konferenci *Kulturní dědictví a depopulace v Evropě*, třídní akce se zúčastnilo více než 100 osob z téměř 20 zemí od Arménie až po Spojené království. Hlavním tématem odborných prezentací, diskusí i doprovodných workshopů byla problematika vyvlastňování v ukrajnových oblastech Evropy a jeho dopady na krajinu i sociální a kulturní prostředí. Velkým přínosem akce byl její multidisciplinární přesah, díky němuž byl vytvořen prostor pro sdílení zkušeností a poznatků mezi odborníky z mnoha akademických institucí i zájmových, komunitních a dalších organizací, jichž se depopulace periferních